

Standbeeld voor Stalin¹

Jan Limbeek

De Russische inval in Oekraïne en de afwezigheid van grootschalig protest daartegen vond een voedingsbodem in de toegenomen radicalisering van de Russische bevolking. Dit werd onder meer weerspiegeld in hun houding tegenover Josef Stalin. De gedachtegang van de Russische president Vladimir Poetin dat Russen en Oekraïeners één volk vormen, bleek echter niet uit de Oekraïense houding tegenover hun toenmalige leider Stalin.

Peilingen van het Levada Centrum en het Kievse Internationale Instituut voor Sociologie (KIIS) uit 2021 lieten zien dat de Russen Stalin steeds meer waarderen en de Oekraïeners niet. Twee op de vijf Russen beschouwden Stalin als de meest [vooraanstaande persoon](#) ooit en bijna de helft wilde zelfs een monument voor hem oprichten.

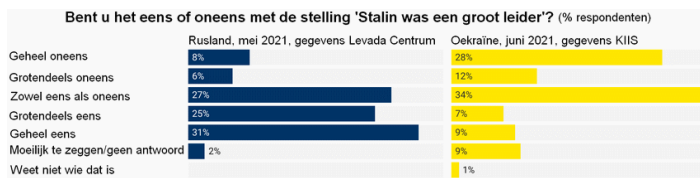
Rusland was een achtergebleven, hoofdzakelijk agrarisch land vóór Stalin aan de macht kwam. En toen hij in 1953 overleed liet hij industriële en nucleaire wereldmacht na. De Russische bevolking is hier zo trots op dat ze steeds meer geneigd is Stalins misdaden door de vingers te zien. Voor Oekraïeners geldt dit niet.

Russen zien in Stalin ook een groot leider vanwege de mythe dat hij de Tweede Wereldoorlog zou hebben gewonnen. Natuurlijk heeft de Sovjet-Unie nazi-Duitsland verslagen en zonder twijfel de grootste militaire bijdrage geleverd aan de geallieerde overwinning op de nazi's. Dit geschiedde echter ondanks Stalins invloed. De eerlijkheid gebiedt natuurlijk te zeggen dat ook Hitlers invloed aan het oostfront (en elders) doorgaans desastreus was.

De versnelde en nietsontziende opbouw van de zware industrie die Stalin doorvoerde, is evenmin van essentiële invloed geweest op het verloop van de oorlog gezien de mate van verspilling van materieel en mensen. Het lage gevechtsmoreel van de gemiddelde Sovjetmilitair, wat één van de redenen was voor de enorme Duitse overwinningen in het begin van de Tweede Wereldoorlog, was een rechtstreeks gevolg van Stalins misdadige en onmenselijke schrikbewind in de jaren dertig. Pas toen de Sovjetbevolking erachter kwam dat de nazi's even erg waren, verdween de weerzin om voor de Sovjet-Unie te vechten.

De opbouw van het grote Sovjetrijk, waarvoor veel Russen Stalin misschien wel het meest waarderen, kon alleen geschieden met behulp van de knoet. We zagen tijdens de grote opstanden in steden van Midden-Europa tijdens de Koude Oorlog en in 1989 en later hoe graag andere volkeren zich wilden binden aan Moskou.

¹ De statistische gegevens in dit stuk zijn van het Levada Centrum of het KIIS, de interpretatie is van de auteur, tenzij anders vermeld.

Bron: [Levada Centrum, 23 juni 2021](#)

In mei 2021 vroeg het Levada Centrum Russen naar hun houding tegenover Josef Stalin. In juni 2021 stelde het Kievse Internationale voor Sociologie (KIIS) een soortgelijke vraag aan Oekraïeners. Meer dan de

helft van de Russen (56 procent) was het er geheel of grotendeels mee eens dat Stalin een groot leider was en 14 procent van de Russen vond van niet. In maart 2016 waren de respectievelijke percentages 28 en 23 procent en in april 1992 29 en 37 procent.

Uiteraard hadden Oekraïeners een geheel andere mening: 16 procent vond Stalin een groot leider en 40 procent niet. Eigenlijk valt het mee dat 40 procent van de Oekraïeners - en niet méér - Stalin geen groot leider vond, gezien de verhouding van Oekraïne met Rusland in 2021 en de enorme misdaden van Stalin in Oekraïne. Met name de drie miljoen doden als gevolg van de kunstmatige hongersnood van 1932-33 (de Holodomor), die in het onafhankelijke Oekraïne uitgebreid beschreven is.

Bron: [Levada Centrum, 23 juni 2021](#)

In de tweede afbeelding gaven de Russische en Oekraïense respondenten trefwoorden die hun houding tegenover Stalin omschreven. De resultaten komen behoorlijk overeen met die van de eerste figuur. Een minderheid van 39 procent van de Oekraïeners voorzag Stalin van negatieve karakteristieken. Maar dit wil niet zeggen dat ze

veel positieve oordelen velden (17 procent deed dit). De categorie die onverschillig tegenover Stalin stond of geen antwoord gaf, was het grootst (45 procent).

Bij het Russische oordeel van Stalin de afgelopen twintig jaar viel te concluderen dat sinds het laagterecord van oktober 2012 de positieve kenmerken die men Stalin toedichtte (bewondering, respect, sympathie; 1e drie rijen in de onderstaande tabel en bovenstaande staafgrafiek) ruimschoots zijn verdubbeld. In oktober 2012 sprak 28 procent van de respondenten gunstig over Stalin en in mei 2021 60 procent.

Het percentage respondenten dat negatief dacht over Stalin (ergernis/afkeer, angst, afschuw/haat) is nog sterker en eerder afgenomen. In april 2001 beoordeelde 43 procent van de respondenten Stalin negatief; in mei 2021 was dit aandeel geslonken naar 11 procent. De verandering in de categorieën die onverschillig stond tegenover Stalin of geen antwoord wist te geven viel sterk ten gunste van Stalin uit.

Hoe staat u persoonlijk tegenover Stalin (% Russische respondenten)

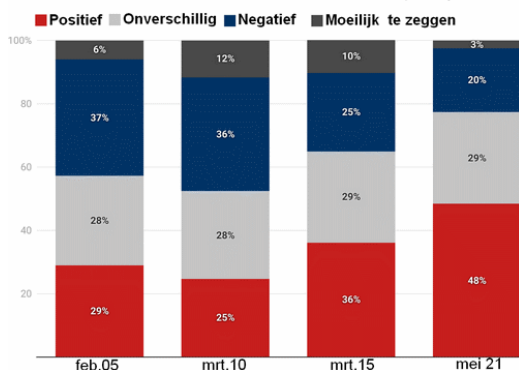
	apr. 01	apr. 06	okt. 08	feb. 10	okt. 12	mrt. 14	mrt. 15	mrt. 16	jan. 17	mrt. 18	mrt. 19	mei 21
Met bewondering	4	5	1	2	1	3	2	2	4	2	4	5
Met respect	27	23	22	23	21	28	30	28	32	29	41	45
Met sympathie	7	8	8	7	6	9	7	7	10	9	6	10
Onverschillig	12	19	37	38	33	30	30	32	22	31	26	28
Met ergernis/afkeer	18	18	12	12	12	10	9	9	12	7	6	5
Met angst	16	15	7	7	7	6	6	5	7	3	5	4
Met afschuw/haat	9	5	4	5	4	3	5	3	2	2	3	2
Weet niet wie hij is	–	–	–	–	1	1	–	1	–	1	1	–
Moeilijk te zeggen /geen antwoord	6	8	10	7	16	11	11	14	10	16	7	3

Bron: [Levada Centrum](#), 23 juni 2021

Levada-socioloog Aleksej Levinson stelde dat er na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie zowel in Rusland als in Oekraïne een sterke antistalinistische stemming was omdat als gevolg van glasnost zijn misdaden in brede kring bekend waren geworden. In Rusland werd de aandacht voor zijn misdaden minder naarmate de bevolking verder verarmde, de chaos toenam en men zich op het internationale toneel verder vernederd voelde.

Monument

Hoe zou u staan t.o. een monument voor Stalin? (% respondenten)

Bron: [Levada Centrum](#), 4 augustus 2021

De helft van de Russische respondenten (48%) vond het in mei 2021 een goed idee om een monument ter ere van Stalin op te richten naar aanleiding van de volgende verjaardag van de overwinning op nazi-Duitsland. Slechts een vijfde van de respondenten (20%) wilde dit niet en 29 procent was onverschillig (en dus geen tegenstander). Het percentage onverschilligen is trouwens in de loop der tijd niet veranderd: bijna een op de drie respondenten heeft geen uitgesproken mening.

Overigens lijkt in de bovenstaande grafiek het elan voor een Stalinmonument groter in 2005 dan in 2010, hetgeen in tegenspraak zou zijn met de geleidelijke herwaardering over tijd van Stalin. Er hoeft nochtans geen wezenlijk verschil tussen beide jaren te zijn. Het percentage positievellingen was in 2010 weliswaar kleiner, dit werd evenwel gecompenseerd door de andere opties: het percentage tegenstanders in 2005 was iets groter, de onverschillige categorie was even groot en de groep die geen antwoord gaf was twee keer zo groot in 2010, hetgeen ten koste ging van de andere categorieën. Bovendien is er bij statistische gegevens altijd een foutmarge.

In tien jaar is het percentage voorstanders van een monument voor Stalin bijna verdubbeld. Maar het opvallendst is de verviervoudiging van het percentage voorstanders in de jongste

leeftijdsgroep (18-24 jaar). Opmerkelijk is ook dat in mei 2021 de jongste leeftijdsgroep bijna even hartstochtelijk Stalin wilde eren als de groep ouderen van 55 jaar en ouder. In 2021 was het enthousiasme vergelijkbaar in de verschillende leeftijdsgroepen, terwijl in vroegere jaren het enthousiasme in alle leeftijdsgroepen steevast lager was en opliep naarmate de respondenten ouder waren.

Voorstanders Stalinmonument per leeftijdsgroep (% respondenten)

	Gemiddeld	18-24	25-39	40-54	55 en ouder
Februari 2005	29	11	17	33	44
Maart 2010	25	12	26	20	36
Maart 2015	36	28	33	37	42
Mei 2021	48	50	45	46	52

Bron: [Levada Centrum](#), 4 augustus 2021

Als we kijken naar het opleidingsniveau of de materiële omstandigheden van respondenten in de vier peiljaren, dan zien we een dergelijke overeenkomst als bij leeftijd: in alle groepen neemt het percentage voorstanders toe met het verstrijken van tijd en de verschillen tussen de groepen zijn sterk verminderd. Het zal niet verbazen dat arme of laag opgeleide respondenten tot de grootste voorstanders van het Stalinmonument behoren. Maar ook hoog opgeleide of (vooral) rijkere respondenten zijn veel grotere voorstanders geworden. Wat betreft de rijkere respondenten komt dit deels omdat zij in 2005 en 2010 een selecte groep vormde, terwijl zij nu een groter deel van de samenleving uitmaken.

Drie van de vijf respondenten steunt geheel (26%) of grotendeels (34%) het idee om een museum voor Stalin - een Stalin-centrum - op te richten. Nog geen een op de drie respondenten (31%) is hier tegen en 14% is een groot tegenstander. Een plan om een Stalin-Centrum te realiseren werd onder meer in april 2021 [gelanceerd](#) door de communistische partij van de provincie Nizjni Novgorod.

Steunt u het Stalin-Centrum? (% respondenten)

Zeker	26
Grotendeels	34
Zeker niet	14
Grotendeels niet	17
Moeilijk te zeggen	9

Bron: [Levada Centrum](#), 4-8-2021

Een van de redenen dat de laatste resultaten van het vraaggesprek sterk pro Stalin zijn geworden, vergeleken met eerdere jaren, zou nogal prozaïsch kunnen zijn: het vraaggesprek werd in 2021 gehouden tussen 20 en 26 mei. Dus net na de jaarlijkse herdenking op 9 mei van de overwinning van de Sovjet-Unie op nazi-Duitsland, waarbij de breed gedeelde mythe bestaat dat Stalin hier een grote positieve rol speelde.

Waarom steunt u de bouw van een Stalin-Centrum? (% respondenten)

Geschiedenis is belangrijk	35
Stalin was een groot leider	22
Hij schiep een sterke staat en bracht orde	18
Stalin won de Tweede Wereldoorlog	15
Hij was een goede man met veel verdiensten	8

Opm. Open vraag: respondenten mogen zelf een antwoord formuleren. De verschillende antwoorden worden gerangschikt in een toepasselijke rij. Alleen de grootste vijf antwoordcategorieën worden vermeld.
Bron: [Levada Centrum](#), 4 augustus 2021

Voorstanders Stalinmonument per opleidingsniveau (% respondenten)

	Gemiddeld	Hoog	Middelbaar beroeps	Middelbaar	Lager dan middelbaar
Februari 2005	29	27	25	23	40
Maart 2010	25	17	24	25	30
Maart 2015	36	32	39	31	43
Mei 2021	48	44	49	52	59

Bron: [Levada Centrum](#), 4 augustus 2021

Voorstanders Stalinmonument per materiële omstandigheden (% respondenten)

	Gemiddeld	Nauwelijks genoeg voor voedsel	Genoeg voor kleding	Kan zich duurzame goederen veroorloven
Februari 2005	29	35	24	15
Maart 2010	25	27	24	18
Maart 2015	36	45	38	30
Mei 2021	48	56	46	47

Bron: [Levada Centrum](#), 4 augustus 2021

[Terug naar 'Achtergrond'](#)